

PABI

Vragenlijst over opvoedgedrag

David-Jan Punt

PABI

Vragenlijst over opvoedgedrag

Handleiding

David-Jan Punt

Vormgeving: Annelies Bast, Amsterdam

© 2023 Hogrefe Uitgevers B.V., Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Artikelnummer: 5707202

Inhoudsopgave

1	Theoretische achtergrond	5
1.1	Opvoedgedrag in de literatuur	5
1.2	Adaptief opvoedgedrag	7
1.3	Maladaptief opvoedgedrag	10
1.4	PABI: vragenlijst over opvoedgedrag	12
2	Afname en scoring	15
2.1	Afname van de vragenlijst	15
2.2	Scoring van de vragenlijst	16
2.3	Vergelijking tussen afnames	21
2.4	Digitale afname	22
3	Interpretatie	25
3.1	Schaalbeschrijvingen	25
3.2	Normscores	28
3.3	Validiteitsschalen	30
3.4	Verschillen tussen ouder- en kindrapportage	31
3.5	Effectmeting van interventies	32
3.6	Voorbeeldcasussen	33
4	Ontwikkeling	43
4.1	Constructie van de PABI	43
4.2	Normeringsonderzoek	44
4.3	Beschrijving van de normeringssteekproeven	45
4.4	Effecten binnen de normeringssteekproeven	48
5	Psychometrische eigenschappen	53
5.1	Betrouwbaarheid: interne consistentie	53
5.2	Betrouwbaarheid: stabiliteit	54
5.3	Paralleltestbetrouwbaarheid	56
5.4	Constructvaliditeit	57
5.5	Convergente en divergente validiteit	63
5.6	Klinische validiteit	81
	Referenties	85
	Bijlagen	
Bijlage A	Nederlandse populatienormen (2022), ouderrapportage	95
Bijlage B	Nederlandse populatienormen (2022), kindrapportage	111
Bijlage C	Itemoverzicht per schaal	123
Bijlage D	Verdeling van geslacht en leeftijd kind en geslacht ouder	131
Bijlage E	Verschillen tussen jongens en meisjes, moeders en vaders, en informantaversies	135
Bijlage F	Betrouwbaarheidscoëfficiënten (Cronbachs α) per leeftijdsjaar	141

Bijlage G	Correlaties tussen de schalen: ouder rapportage en kind rapportage	145
Bijlage H	Aanvullende statistieken van de PABI in relatie tot hechtingsproblemen	147
Bijlage I	Aanvullende statistieken van de PABI in relatie tot depressiesymptomen	155
Bijlage J	Aanvullende statistieken van de PABI in relatie tot angstsymptomen	159
Bijlage K	Aanvullende statistieken van de PABI in relatie tot gedragsproblemen	163
Bijlage L	Aanvullende statistieken van de PABI in relatie tot persoonlijkheidspathologie	169

1 Theoretische achtergrond

1.1 Opvoedgedrag in de literatuur

1.1.1 Opvoedstijlen

Een van de pioniers op het gebied van onderzoek naar opvoedgedrag is de ontwikkelingspsychologe Diana Baumrind. Aan de hand van uitgebreide observaties, interviews en analyses identificeerde Baumrind twee globale dimensies van opvoedgedrag: responsiviteit (*responsiveness*) en gedragscontrole (*demandingness*). Responsiviteit is de affectieve component van opvoedgedrag en wordt gekenmerkt door warmte, acceptatie, ondersteuning, en sensitiviteit voor de behoeften van het kind. Gedragscontrole is de gedragsmatige opvoedcomponent en heeft betrekking op het stellen van eisen aan het gedrag van het kind en het reguleren van het gedrag door middel van consistente discipline. Op basis van deze opvoeddimensies onderscheidde Baumrind (1971) drie opvoedstijlen: de autoritaire, permissieve, en autoritatieve opvoedstijl. De autoritaire opvoedstijl kenmerkt zich door het controleren en disciplineren van het gedrag van het kind door middel van dwang en dominantie, waarbij het aan responsiviteit ontbreekt. Ouders eisen blinde gehoorzaamheid van hun kind, dulden geen tegenspraak, en geven geen uitleg voor de eisen die zij stellen. De permissieve opvoedstijl is responsief, maar kenmerkt zich door een gebrek aan gedragscontrole. Ouders willen hun kind niet teleurstellen en zijn daarom toegeeflijk naar het kind, stellen weinig regels of gedragseisen, en vermijden disciplinaire methoden. De autoritatieve opvoedstijl wordt gekenmerkt door zowel responsiviteit als gedragscontrole, waarbij ouders de autonomie van het kind proberen te stimuleren, uitleg geven voor de grenzen die zij stellen, en een open communicatie met het kind voor ogen hebben.

Maccoby en Martin (1983) voegden later ook nog de verwaarlozende opvoedstijl aan de opvoedstijlen van Baumrind toe, waarin het zowel aan responsiviteit als aan gedragscontrole ontbreekt. In de verwaarlozende opvoedstijl ontbreekt het aan ouderlijke betrokkenheid en staan ouders onverschillig of vijandig tegenover hun kind, waardoor er sprake is van fysieke of emotionele verwaarlozing van het kind. Alle onderzoeken in de afgelopen decennia hebben consequent aangetoond dat kinderen van ouders met een autoritatieve opvoedstijl de meest positieve ontwikkeling doormaken (onder andere op het gebied van veerkracht en optimisme, adaptief gedrag, sociaal-emotionele vaardigheden, en schoolse prestaties). De autoritaire en permissieve opvoedstijlen worden daarentegen structureel in verband gebracht met verhoogde risico's bij kinderen op internaliserende problemen (zoals angst en depressie) en externaliserende problemen (bijvoorbeeld agressie en delinquent gedrag). Kinderen van ouders met een verwaarlozende opvoedstijl laten de meest negatieve resultaten zien op alle ontwikkelingsdomeinen.

1.1.2 Multidimensionale benadering

In de afgelopen eeuw werd in onderzoek naar opvoedgedrag veelvuldig uitgegaan van dichotome constructen, waarbij verondersteld werd dat twee tegengestelde begrippen éénzelfde dimensie vormen. Over het algemeen werden drie kerncomponenten van opvoedgedrag onderscheiden, die voor het eerst werden geïntroduceerd door Schaefer (1965): acceptatie versus afwijzing, gedragscontrole versus toegeeflijkheid, en autonomie versus psychologische controle. De dimensie 'acceptatie versus afwijzing', vergelijkbaar met de affectieve opvoedcomponent van Baumrind, verwijst naar ouderlijke warmte, zorg en ondersteuning voor een kind. De dimensie 'gedragscontrole versus toegeeflijkheid' heeft betrekking op ouderlijk toezicht en het stellen van consistente regels, en is verwant aan de gedragsmatige component van Baumrind. De dimensie 'autonomie versus psychologische controle' refereert aan de manier waarop ouders het kind aanmoedigen om zich als zelfstandig en onafhankelijk individu te ontwikkelen, zonder hierbij de intrinsieke motivatie of

individuele vrijheid van het kind in gevaar te brengen. De laatste decennia heeft er een verschuiving plaatsgevonden van een dichotome benadering van opvoedgedrag naar een multidimensionale benadering (Skinner et al., 2005). Dit betekent dat de tegengestelde begrippen van de kerncomponenten gezien worden als aparte dimensies die elk hun eigen continuüm vormen. Acceptatie, gedragscontrole en autonomie vormen daarmee zelfstandige dimensies, net zoals afwijzing, toegeeflijkheid en psychologische controle.

1.1.3 Zelfdeterminatietheorie

De zelfdeterminatietheorie (Ryan & Deci, 2000; 2017) is een veelgebruikt model op het gebied van menselijke motivatie, en veronderstelt dat er drie universele psychologische basisbehoeften zijn: verbondenheid (het verlangen om relaties op te bouwen met andere mensen), competentie (de behoefte om je bekwaam te voelen in de dingen die je doet), en autonomie (de behoefte om je eigen beslissingen te kunnen nemen en psychologisch vrij te kunnen handelen). Volgens de zelfdeterminatietheorie is het individueel welbevinden en het adaptief functioneren van mensen afhankelijk van de bevrediging van deze drie basisbehoeften. Vanuit het perspectief van de zelfdeterminatietheorie heeft opvoedgedrag een faciliterende rol: het doel is om het kind in staat te stellen zichzelf te ervaren als verbonden, competent en autonoom individu. In dit kader kunnen we een onderscheid maken tussen adaptief opvoedgedrag, dat een kind in staat stelt om zich verbonden, competent en autonoom te voelen, en maladaptief opvoedgedrag, dat de bevrediging van de basisbehoeften van het kind juist ondermijnt.

De behoefte aan verbondenheid wordt bevredigd door een opvoeding die voorzien is van ouderlijke warmte. Ouderlijke warmte is van cruciaal belang voor een kind om zich verbonden te voelen. Warmte omvat onder andere het geven van persoonlijke aandacht, affectie en ondersteuning, en het (h)erkennen en begrijpen van de gevoelens en behoeften van het kind. De verbondenheid die een kind door zijn/haar opvoeding ervaart kan geschaad worden door een gebrek aan ouderlijke warmte, maar ook door de aanwezigheid van vijandigheid, afwijzing en agressie. Ouderlijke vijandigheid heeft onder andere betrekking op het tonen van afkeuring en irritatie, en het uiten van verbale of fysieke agressie jegens het kind.

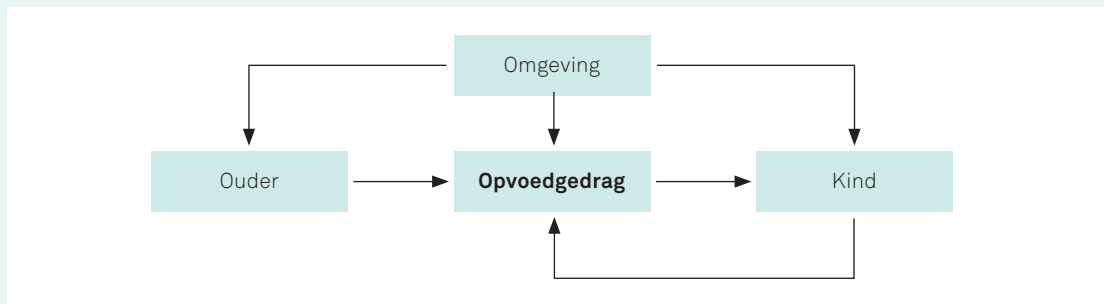
De behoefte aan competentie wordt bevredigd door het bieden van structuur, waardoor een kind in staat wordt gesteld om in te zien wat er van hem/haar verwacht wordt en hoe zijn/haar gedrag verband houdt met bepaalde gevolgen. Ouderlijke structuur vormt de basis voor het ervaren van competentie. Structuur omvat onder andere het bieden van grenzen en regels, het aanhouden van voorspelbare routines, en het houden van toezicht op het gedrag van het kind. De behoefte aan competentie wordt ondermijnd door een gebrek aan structuur, maar ook door de aanwezigheid van overbezorgd opvoedgedrag, waarin het kind op een buitensporige manier gewaarschuwd wordt voor, en beschermd wordt tegen, negatieve ervaringen. Hierdoor wordt het kind de mogelijkheid ontnomen om adaptieve vaardigheden te ontwikkelen, waarmee het zich competent voelt om met moeilijke situaties om te gaan.

De behoefte aan autonomie wordt bevredigd door een opvoeding waarin individuele vrijheid en zelfstandigheid aangemoedigd worden. Ouderlijke ondersteuning van autonomie heeft betrekking op het stimuleren van het vormen van een eigen mening, het maken van persoonlijke keuzes, en het bevorderen van de eigen verantwoordelijkheid. De mate waarin een kind zichzelf als autonoom ervaart wordt aangetast door een gebrek aan ondersteuning, maar ook door de aanwezigheid van dwang en overbezorgdheid. Dwang heeft onder andere betrekking op autoritaire controle, het opwekken van schuld of schaamte bij het kind, straffen en dreigen, en het uitoefenen van druk op het kind. Ook de aanwezigheid van overbeschermd opvoedgedrag, waarin een kind buitensporig gecontroleerd wordt, draagt ertoe bij dat een kind zichzelf niet als autonoom ervaart.

Opvoedgedrag: een dynamisch en interactief proces

De manier waarop ouders hun kind opvoeden staat niet op zichzelf, maar wordt bepaald door diverse factoren. Er bestaan verschillende modellen waarin dit tot uitdrukking wordt gebracht, zoals het procesmodel van Belsky (geactualiseerd door Taraban & Shaw, 2018) en het interactiemodel over opvoeden (Feldman & Aunos, 2020). Alle modellen hebben overeenkomstig dat opvoedgedrag gezien wordt als een dynamisch proces waarin omgevings-, ouder- en kindfactoren een belangrijke rol spelen.

Voorbeelden van omgevingsfactoren zijn het sociale netwerk, de relatie met de (opvoed)partner, de familiecultuur, of specifieke levensgebeurtenissen. Bij ouderfactoren kan gedacht worden aan persoonlijkheidskenmerken, (ouderlijke) stress, psychische gezondheid, en kennis en vaardigheden op het gebied van opvoeden. Kindfactoren hebben onder andere betrekking op gedrag, de sociaal-emotionele ontwikkeling, psychische gezondheid, en diverse competenties. In figuur 1.1 wordt een vereenvoudigde weergave gegeven van de manier waarop de genoemde factoren in relatie staan tot het opvoedgedrag van ouders.

Figuur 1.1 Determinanten van opvoedgedrag (vereenvoudigd model)

Zoals te zien in figuur 1.1 beïnvloedt het opvoedgedrag niet alleen het kind, maar zijn kindfactoren op hun beurt ook bepalend voor de manier waarop ouders met hun kind omgaan. Er is dus sprake van een wederzijdse interactie tussen het opvoedgedrag van ouders en het gedrag en de ontwikkeling van het kind. Dit interactieve proces wordt duidelijk geïllustreerd door de *coercion theory* (Patterson, 2002), waarin beschreven wordt hoe agressief en antisociaal gedrag bij kinderen ontstaan en in stand gehouden worden. Deze theorie gaat uit van een proces van wederzijdse bekrachtiging, waarbij ouders onbedoeld het probleemgedrag van hun kinderen versterken en kinderen het negatieve opvoedgedrag van hun ouders versterken. Meestal begint de cyclus wanneer een kind een instructie of verzoek van de ouder niet gehoorzaamt. Dit roept boosheid en afwijzing op bij de ouder, waardoor de ouder reageert met harde discipline (bijvoorbeeld in de vorm van straf). Dit wekt vervolgens agressie op bij het kind, waardoor de vijandige reactie van de ouder versterkt wordt. De toenemende vijandigheid, agressie en negativiteit tussen ouder en kind leidt uiteindelijk tot escalatie. Wanneer de vicieuze cirkel beëindigd wordt omdat het kind toegeeft, wordt het negatieve opvoedgedrag van de ouder bekrachtigd. Wanneer de neerwaartse spiraal stopt omdat de ouder toegeeft en zich terugtrekt, wordt het negatieve gedrag van het kind (onbedoeld) bekrachtigd. Met deze theorie wordt duidelijk dat het antwoord op de gedragsproblemen van een kind niet alleen in het kind zelf ligt, maar ook in de manier waarop een ouder op het kind reageert.

1.2 Adaptief opvoedgedrag

Vanuit het perspectief van de zelfdeterminatietheorie is opvoedgedrag adaptief wanneer het een kind in staat stelt om zich verbonden, competent en autonoom te voelen. Deze basisbehoeften van het kind kunnen bevredigd worden door het bieden van warmte, structuur, en autonomie. Hieronder wordt toegelicht welk concreet opvoedgedrag onder deze drie domeinen verstaan wordt, en wat de effecten van dit gedrag zijn op het kind.